

Bernardin Škunca

DOŠAŠĆE I BOŽIĆ VRIJEME NADE I UTJELOVLJENJA

Bogat je ritam liturgijske godine što počinje s prvom nedjeljom došašća. Površnom oku može izgledati čudan taj uvijek isti ritam ponavljanja. Dok, naime, naš ljudski život neizostavno teče dalje i ni u čem se više doslovno ne ponavlja, Crkva nam u liturgiji jedne godine nudi uvijek iznova i uvijek isto: očekivanje i dolazak, život i djelovanje, muku, smrt i uskrsnuće Isusa Krista. Jer, taj bi se jedinstveni život Isusa Krista među nama mogao i drukčije ponavljati: npr. u ritmu od trideset i tri godine, koliko je živio Isus od Betlehema do Kalvarije, ili u ritmu od tri godine, kao što u određenom smislu to sugerira obnovljeni nedjeljni lekcio-nar. . . . Čemu svake godine isto i na isti način? U našem se odgovoru posebno osvrćemo na došašće i Božić.

Duhovno-pedagoško opravdanje

Crkva je preko liturgije, od drevnih vremena -dapače u drevnim vremenima još više — imala sluha za dodire sa životom, napose s teškim trenucima čovjekova životnog puta i u čovjeka — vjernika budila vjeru i nadu. Na tom čovjekovu putu naime već samo protjecanje vremena otupljuje sadržaje života, a mnoštvo događaja, među kojima naročito oni mučni i tamni, guše težnju duha. Sjetimo se sasvim konkretnog čovjeka u našoj sredini. Današnje ekonomske neprilike pogodno su tlo za gušenje težnji ljudskog duha i pospješuju gubljenje, čak i umiranje ljudske nade: nema posla godinu, nema ga dvije, problemi oko uzdržavanja obitelji, oko budućnosti djece i sl. zatim, život je ljudski i inače pogodno tlo za umiranje nade: nema zdravlja, neizlječiva bolest, u obitelji je netko umro. . . I muke nemirnoga našeg duha, i muke na našem putu vjere, dio su naše svakidašnjice. Veoma sugestivno je takvo stanje duha opisao sv. Anselmo u svom djelu „Proslogion”, iz kojega citiramo ovaj značajni odlomak:

„Jadni čovječe, otmi se sad malo svojim poslovima, sakrij se malo od burnih misli svojih. Odloži sada tegobne brige i odgodi mučna naprezanja svoja. Posveti malo vremena Bogu, i otpočini malo u njemu. . . Reci sada, cijelo srce moje, reci sada Bogu: Tražim lice tvoje: *lice tvoje, Gospodine, ja tražim.*

Deder sada ti, Gospodine Bože moj, nauči srce moje gdje i kako da te traži, gdje i kako da te nađe.

Gospodine, ako nisi tu, gdje da te odsutra tražim?. Ako si pak svagdje, zašto te ne vidim nazočna? No zacijelo ti prebivaš u nedostupnu svjetlu. A gdje je to svjetlo nedostupno, ili kako ću doći do svjetla nedostupnoga? I tko će me povesti, i uvesti u nj, da te vidim u njemu? I konačno, po kojim znacima, po kojemu licu da te tražim? Nikada te nisam vidio, Gospodine Bože moj; ne poznam tvojega lica.

Što da učini, Previšnji Gospodine, što da učini taj tvoj daleki izgnanik? Što da učini tvoj sluga, žudan ljubavi tvoje a bačen daleko od tvojega lica? Živo želi da te vidi a odveć mu je daleko tvoje lice. Želi da ti pristupi, a tvoje je boravište nedostupno. Htio bi da te nađe, a ne zna tvoje mjesto. Trudi se da te traži, a ne pozna tvojega lica.

Gospodine, ti si moj Bog, ti si moj Gospodin, a nikada te nisam vidio. Ti si me stvorio i obnovio, i sva si dobra moja ti meni udijelio, a još te ne poznam. Konačno, stvoren sam da tebe gledam, a još nisam učinio to zašto sam stvoren.”¹

Crkva se preko bogoslužja obraća takvom konkretnom čovjeku, uživljava se u njegov zemaljski hod, znade za njegove muke i tjeskobe. Svjesna cjelovitosti čovjekova poslanja i njegove vječne određenosti, Crkva već sa svojega redovitog evangelizacijskog poslanja veli:

„Crkva nastavlja svoje putovanje između progona svijeta i Božje utjehe navješćujući muku i smrt Gospodinovu, dok On ne dođe (usp. 1 Kor 11,26). Od moći uskrsnuloga Gospodina ona dobiva snagu da strpljivošću i ljubavlju pobijedi svoje žalosti i teškoće nutarnje i vanjske, i da otkrije svijetu njegov misterij vjerno, iako ne savršeno, dok se na svršetku ne očituje u potpunom svjetlu.”²

Bogoslužje Crkve, nadahnuto Božjom riječi – čak sastavljeno ponajviše od nje – vjernicima je kao neki sakramenat nade. Ta sva je liturgija, napose u došašću, okrenuta eshatonu. Zato je nakana bogoslužja u došašću i Božiću jednostavna i velika: da u vjernika ne umre otajstvo dolaska, da ne umre nada Izraelova. . . Čovjeku-vjerniku treba obnavljati nadu. Čovjeka-vjernika treba „dizati” sve do konačnog dolaska.

Kršćanstvo je, po svom poslanju, najviše baš preko bogoslužja, vodilo vjernike, kroz tu nadu, do točke preobrazbe: iz tjeskobe u sigurnost, iz beznada u nadu, iz grijeha u milost, iz smrti u život. Zato došašće i Božić imaju svoje duboko opravdanje. Uz upravo izraženo, duhovno-pedagoško, ono je još višestruko: povijesno, teološko, liturgijsko i pastoralno.

1. Prijevod donosim prema: Časoslov rimskog obreda I, izd. KS, Zagreb 1984, 121-122.
2. Lumen gentium, dogmatska konstitucija o Crkvi Drugoga vatikanskog sabora, br. 8 (Dokumentu Drugog vatikanskog koncila, KS, Zagreb 1972, 58).

Povijesno opravdanje: velika pouka došašća i Božića

Došašće i Božić imaju svoj zanimljivi povijesni početak. Crkva prvih stoljeća, kako je poznato, poznavala je samo jednu svetkovinu: dan Krista Gospodina, tj. dan Kristova uskrsnuća, a slavila ga je tjedno (nedjelja-dan Gospodnji) i godišnje (Vazam). Tek se u IV. st. pojavljuje svetkovanje druge svetkovine po značenju: dolazak Gospodina Isusa u tijelu.

Početak slavljenja rođenja Kristova vezan je s poganskim vjerskim običajima iz IV. stoljeća.³ Poslije poznatog edikta o miru cara Konstantina (313. god.), kršćanstvo se uklapalo u svijet svoga vremena, računalo je s kultovima i kulturom tadašnjega poganskog svijeta, prihvaćalo je i odbacivalo pojedinosti novoga ambijenta u kojem se našlo. U takvom je odnosu došlo i do slavljenja Božića. Naime, u IV. st. pogani u Rimu svečano slave „Dies natalis Solis invicti”, i to uz zimski solsticij, tj. uz 25. prosinca. Slične svečanosti su se slavile i u Egiptu uz datum 6. siječnja. Kult boga Sunca je, dakle, neobično prisutan. U Rimu se za te svečanosti donosilo u hram kip boga Sunca, i taj bi ostao u hramu do završetka godišnjih svečanosti. To donošenje boga Sunca u hram zvalo se „Adventus” (dolazak, donošenje).

Kršćani su htjeli stvoriti novo duhovno ozračje, ali ne tako da grubo kidaju s običajima svojega doba i sa sadržajima tadašnje kulture i tadašnjega kulta. Na mjesto štovanja boga Sunca, kršćani stavljaju štovanje istinitoga sunca – Krista. U tome su veoma uspjeli. Sredinom IV. st. započeli su slaviti „dolazak”, tj. rođendan Isusa Krista, i to uz dan zimskog solsticija. Prvi povijesni dokumenat koji govori o redovitom svetkovanju Božića jest Kronograf Dionizija Malog godine 354. Pisac Kronografa (kalendara) doslovno kaže: „Octavo callendas Ianuarii natus Christus in Bethlehem Iudae”.⁴ Iz analize tog dokumenta dade se zaključiti da je slavljenje Božića u Rimu započelo najvjerojatnije 336. godine.

Konstantin Veliki, tadašnji rimski car, sklon je kršćanima, ali i poganima, tj. svim građanima svoga carstva. On je već ranije kršćanima dopustio da javno slave tjednu proslavu Isusova Uskrsnuća (dan Gospodnji), što je u pogana bio tjedni dan boga Sunca.⁵ Isto se dogodilo i za slavljenje Isusova rođenja, kako smo gore vidjeli.

Taj proces koji su kršćani izveli u IV. st. bio je od epohalnog značenja. Kršćani su snagom Duha i sretnim razvojem društveno-političkih prilika, stvarali novo, kršćansko ozračje, i u svijet svoga vremena unijeli kršćansku poruku. Prihvaćajući kadikad i poganske vjerske običaje kao okvir –inkulturirajući se– izveli su nešto veliko. Pokrstili su poganstvo onog vremena.

3. O tome vidi: A.G. Martimort, *L' Eglise en priere IV*, izd. Desclee, Paris 1983, 92-93.

4. Citirano prema: A.G. Martimort, nav. dj. 92.

5. Usp. A.G. Martimort, nav. dj. 27.

Ne događa li se danas u našoj sredini suprotan proces? Naravno, na štetu kršćanstva. Došašće nam je oslabilo. Zornice su gotovo iščezle. Božić se doista drži, napose polnoćka, ali na sam dan Božića djeca i mladi malo sudjeluju. U školi su. Nova godina je „pobjegla” iz kršćanskog ozračja. Nuđaju se drugi običaji: Djed Mraz i zabave koje nemaju ništa s kršćanstvom, a često su daleko i od svakoga ljudskog ponašanja.

Imaju li kršćani danas dovoljno duhovne snage da se opru materijalističkom poganstvu koje „otima” kršćanske svetkovine? Došašću i Božiću treba dati duboko i životvorno značenje.

Teološko opravdanje: Došašće i Božić bez dualističke primjese

Došašće i Božić stoje na velikoj teološkoj istini kršćanstva: utjelovljenje Isusa Krista. U došašću i Božiću krije se tajna: dolazak i očitovanje Boga na uistinu jedinstveni način, ulazak Boga u ljudski život na zemlji, i to na zemaljski način, utjelovivši se. Bog se solidarizirao s ljudskim putem na zemlji:

„Utjelovljenjem se, naime, Sin Božji na neki način sjedinio sa svakim čovjekom. Radio je ljudskim rukama, razmišljao ljudskim umom, odlučivao ljudskom voljom, ljubio je ljudskim srcem. Rođen od Djevice Marije, postao je uistinu jedan od nas, u svemu nama sličan osim u grijehu”.⁶

U došašću i Božiću ima nešto divnog i neshvatljivog. Kad naime to otajstvo uspoređujemo s otajstvom Isusovog uskrsnuća, nameće se misao da je uskrsnuće Bogu „priličnije”, nekako kao da se uskrsnućem Isusovim događa „povratak” u njegov naravni Božji život. Isusovo utjelovljenje je pak silaženje u nešto „niže”, u materiju, u tijelo, što je teološki (i filozofski) gotovo kontradiktorno. Zato je oko vjerske istine utjelovljenja —u tijeku povijesti kršćanstva, napose u ranom kršćanstvu— bilo više zabluda negoli oko uskrsnuća. Velike hereze IV. i V. st. —gnostici, arijevcii, doceti, manihejci i monofiziti— niječu upravo Isusovo utjelovljenje.

Spomenute kristološke hereze su oslabile preko četiri stara ekumenska sabora —Nicejskog, Efeškog i Carigradskog— napose preko Kalcedonskog sabora za vrijeme sv. Leona Velikog (održan god. 451). Autentična vjera u tajnu Utjelovljenja bila je učvršćena. Posebno velik udio u tom „pročišćavanju” pripada baš sv. Leonu Velikom, papi uistinu „velikom” s mnogih, ne samo ovih vjerovjesničkih polazišta.⁷

Crkva je od tih drevnih vremena došašće i Božić slavila bez ikakve dualističke primjese. Isusov rođendan je najoslobodjenija svetkovina od svega što je dualističko i dvojno, tj. od onoga što nasilno dijeli duhovno od materijalnog. U otaj-

6. Gaudium et spes, pastoralna konstitucija o Crkvi u suvremenom svijetu Drugog vatikanskog sabora, br. 22 (Dokumenti Drugog vatikanskog koncila, 365).

7. Usp. A. Franzen, Pregled povijesti Crkve, prijevod s njem., izd. KS, Zagreb 1970, 88, 98, 100.

tvu, pa i u obredu Isusova utjelovljenja se naime povezuje (a ne dijeli!): Riječ i Tijelo, nebo i zemlja, anđeli i ljudi, noć i svjetlo, zora i dan. Zato došašće i Božić nisu samo „memoria” (spomen), kako je još govorio sv. Augustin, tj. nisu samo povijesni spomen-blagdan nego otajstvo, „sacramentum nativitatis”, kako se izražava sv. Leon, papa. Time se označuje spasenjska, tj. sakramentalna vrijednost Isusova rođenja, odnosno njegova godišnjeg slavljenja. Odatle i radost u slavljenju Isusova rođendana:

„Predragi, radujmo se, jer nam se danas rodio naš Spasitelj. I ne smijemo biti žalosni danas kad slavimo rođendan Života. Gospodin je uništio strah od smrti i obradovao nas obećanjem da će nam dati vječni život.”⁸

U tom je smislu, božićno otajstvo spasenjski povezano s otajstvom Vazma. Vazam je, naime, počeo s utjelovljenjem. S rođenjem u štali, u zimi, u napuštenom mjestu, već se opažaju tragovi Isusove muke i smrti.

Božić smo u našem potrošačkom vremenu odveć materijalizirali. Komercijalizirani Božić, posebno na Zapadu, zadovolji darovima i godi ljudskom oku, ali ako se to događa bez dubljega duhovnog sadržaja, više osiromašuje negoli obogaćuje. U Božiću je najvažnije da osjetimo kako smo obogaćeni Darom s neba, darovanim Sinom koji je „s nama Bog – Emanuel” (Iz 7,14).

Liturgijsko opravdanje

Crkva je tu veliku istinu Utjelovljenja sročila u obred, u otajstvo, u sakrament (kako smo to gore istaknuli). Bogoslužje došašća i Božića – preko mise, preko časoslova – zgusnuto i cjelovito u isti mah, izriče Isusov Dolazak među nas. Ono u nama, svake godine, „vježba nadu”:

„Puče sionski, evo, Gospodin dolazi spasiti narode” (Ulazna II. nedj. doš.);

„Recite preplašenim srcima: budite jaki, ne bojte se! Evo Boga našega, dolazi da nas spasi” (Pričesna III. nedj. doš.);

„Evo, Djevica će začeti i roditi sina, i nadjenut će mu ime Emanuel – s nama Bog” (Pričesna IV. nedj. doš.).

„Danas vam se u gradu Davidovu rodio Spasitelj, Krist Gospodin” (Evand. na Božić, polnoćka).

Takvim ponavljanjem „obnavljamo otajstvo što nam ga ostavi Sin Božji. . . da spasenje Božje u nama moćno djeluje” (Darovna III. nedj. doš.).

Iz navedenih i drugih izričaja liturgije došašća i Božića prepoznaje se govor Isusovog trostrukog dolaska. Liturgija je taj Dolazak otprilike ovako podijelila: od početka došašća do 17. prosinca bogoslužje usmjeruje prema konačnom, eshatološkom dolasku, pa poziva da budemo budni (usp. Evand. I. nedj. doš. C) i

8. Prijevod prema: Časoslov rimskog obreda I, 286.

„bezpriekorni za dan Krista” (2 čit. II. nedj. doš. C). U nastavku, od 17. prosinca, bogoslužje se okreće povijesnom dolasku Isusa Krista. Konačno, u bogoslužju došašća pozvani smo u „treći” Isusov dolazak, koji se zbiva u nama, ovdje i sada, po milosnoj i djelotvornoj Isusovoj prisutnosti. O takvom Isusovu dolasku često je riječi u misnim molitvama liturgije došašća i Božića. Jezgrovito je i poučno o ta tri dolaska pisao sv. Bernard:

„Znamo za trostruki dolazak Gospodnji. Treći je nekako po srijedi između prva dva. Ta su dva naime očevidna, a onaj nije. Jer, o prvom je dolasku bio na zemlji vidljiv i drugovao je s ljudima, kada su ga, kako sam tvrdi, i vidjeli pa i zamrzili. A o posljednjemu *vidjet će svako tijelo spasenje Boga našega, i vidjet će koga su proboli*. Srednji je pak skrovit: tu ga u samima sebi vide jedino izabrani, te im se duše spasavaju. U prvom dolasku, dakle, dođe u tijelu i slabosti, u ovom srednjem u duhu i sili, a u zadnjem u slavi i veličanstvu”.⁹

Pastoralno opravdanje: inkulturirano liturgijsko vrijeme

Ne valja olako reći kako je liturgijsko vrijeme došašća, napose Božića, samo folklor. Ako isključimo pretjerano komercijaliziranje, te imamo pred očima ono što možemo nazvati „pučki Božić”, onda treba kazati da je svetkovanje došašća i Božića inkulturirana liturgija. Mislim napose na došašće i Božić u nas Hrvata. Izvanredan spoj „liturgijskog” i „pučkog”. U tom se sretnom povezivanju našeg Božića malo što može dodati i malo što oduzeti, toliko je to vrijeme u nas Hrvata i sadržajno i simbolički bogato. Zato u božićnim liturgijskim slavljinama nije potreban ni animator ni komentator. Tu sve snažno govori vlastitim bogatstvom i jednostavnošću: znakovi, riječi, obredi, pjesme.

Ovdje svraćamo pozornost samo na one božićne običaje u Hrvata koji se pomalo gube:¹⁰

– *Čišćenje kuće*: barem za Božić, kuća je trebala biti nanovo okrečena, očišćena i ukrašena.

– *Koleda*: palilo se velike vatre oko kojih bi se okupljali najčešće mladi i zabavljali uz pjesmu i narodni ples.

– *Posijano pšenično zrnje*: u tanjurić se na sv. Luciju posijala pšenica da malo izraste do Božića; ta bi pšenica bila garancija —kako se vjerovalo— uspjeha uroda na poljima u narednoj godini.

9. Prijevod prema: Časoslov rimskog obreda I, 110-111.

10. Podatke o narodnim božićnim običajima u Hrvata donosim prema predavanju što ga je prof. dr. V. Belaj, etnolog, održao u Zadru (Voštarnica) u prosincu 1984., u okviru vjerske tribine (predavanje nije objavljeno).

– *Slama*: donosila se o Božiću u kuću jer je i Djetesce bilo položeno u jasl-
ce na slamu.

– *Panj-badnjak*: na ognjište se donosio panj i palio se; pridavalo mu se i ma-
gijsko značenje: kad bi, naime, prvi gost ulazio u kuću poslije Božića, on bi udario
štapom po panju, pa koliko bi iskrica zasjavnulo, toliko bi se želja domaćinu tre-
balo ispuniti.

– *Zelena grana*: stavljala se na kuću, pod strehu ili u kuću; prema predaji,
Herod je, želeći ubiti malog Isusa, poslao svoje uhode da tom granom označe kuću
u kojoj se nađe novorođeni Isus; na sreću, prijatelji mladoga židovskog Kralja na
sve su kuće postavili zelene grane i tako zbunili Herodove vojnike i spasili Isusa.

– *Svijeća*: jedna svijeća u iznikloj pšenici označavala je Jedinorođenog Sina
Božjega, a tri postavljene svijeće označavale su Trojstvo.

– *Božić sa svojima*: na sam blagdan Božića nikuda se ne ide (osim na misu)
niti se koga prima u kuću.

– *Odjeća*: na Božić se moralo obući novo odijelo ili barem jedan novi ko-
mad ruha.

Navedeni su običaji zacijelo zanimljivi i vrijedno ih je prenijeti na mlađe
generacije. Tiču se poglavito obiteljske i društvene sredine. Moguće ih je ostva-
riti više u seoskoj negoli u gradskoj sredini. Neke je od njih prihvatio i grad.

Za dublji duhovni doživljaj ipak je važnije razvijati običaje koji su pučka
nadopuna liturgije: u došašću, uz zornice ili devetnice, *adventski vijenac*; o Boži-
ću, uz polnočku i svečane mise božićnih dana, *jaslice i bor*.

* * *

Hoće li se dogoditi da nam suvremeni pogani „otmu” došašće i Božić, kao
što karnevalom pokušavaju oteti korizmu i pijankama Novu godinu? Da se to
ne dogodi, mislim da, uz teološku i duhovnu dubinu *moramo biti svjesni potre-
be „utjelovljenosti”*, odnosno inkulturacije došašća i Božića.

